

כִּאִילוֹ נַעֲשֶׂה שְׁתֵּי הַלְקָדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית, שתכלית מעשה בראשית הוא לפרסם אלקותו ית', ובאמירת 'ויכולו' הוא מעיד זאת, ולולי עדותו לא יודע עשייתו, לכן הוא שותף לקב"ה במעשה בראשית (מהרש"א).

אָף עַל פִּי שְׂאִינוֹ צָרִיךְ אֱלֹא לְכַזֵּית - 'כזית' לאו דוקא, שדין סעודת שבת בכביצה (ברכי יוסף או"ח רצא, ב דעת הר"ן מג, ב מדפי הר"ף, בדעת בה"ג), או שמכאן ראייה שסעודת שבת בכביצה הוא רק לכתחילה, ואם יש לו רק כזית, או שהוא שבע, יעשנה בכזית, וזה פירוש מאמר ר' אלעזר 'לעולם יסדר אדם שולחנו בערב שבת' – בכביצה, שאז נראית כסעודת קבע 'אף על פי שאינו צריך אלא כזית' (מחצית השקל רצא, א, בדעת בה"ג). ויש סוברים שכזית הוא לכתחילה (ריטב"א סוכה כז, א; שו"ת הרשב"א ה, ריב). ■ להלכה, דין סעודות שבת בכביצה [כדעת הר"ן בשם בה"ג] (שו"ע או"ח רצא, א), וכביצה לאו דוקא, אלא מעט יותר מכביצה שתהא סעודת קבע, וכביצה נחשבת אכילת עראי (מג"א שם, א), ויש אומרים שאפילו בכזית יוצאים [כדעת מחצית השקל], ונכון להחמיר לכתחילה אם אפשר ביותר מכביצה (משנ"ב שם, ב, וראה משנ"ב מהדר' דרשו הע' 4).

לְעוֹלָם יִסְדֵּר אָדָם שְׁלִחְנוּ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, שכבוד השבת ללוותה ביציאתה, כאדם המלווה את המלך בצאתו מן העיר (רש"י). וסעודה זו אינה חובה כמו שלשת סעודות השבת, שאותם סמכו חכמים על מאמר הכתוב [ראה לעיל (קז, ב)], ואילו היא מצוה בעלמא, ונפקא מינא אם אינו יכול לקיים את כולם, שיעדיף את שלשת הסעודות (ריטב"א), או אם יש לו בשר ודגים בצמצום, מוטב לפות בהן את שלשת הסעודות (שעה"צ ש, ט). וממה שסמכה הגמ' שני המימרות [יסדר שלחנו בערב שבת, ויסדר שלחנו במוצאי שבת], משמע שדינם שווה לענין אכילת פת, וכשם שסעודות שבת דינם בפת, כך סעודת מלווה מלכה דינה בפת (ביאור הגר"א או"ח ש, ב). ■ להלכה, לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת (שו"ע או"ח ש), ואינה חובה כמו שלשת סעודות השבת [כדברי הריטב"א], וטוב להקדימה כדי שתהיה סמוכה ליציאת השבת, שדרך ליהוה הוא בעת יציאה, ולא אחר שכבר יצאה והסיד דעתו ממנה. ואם אינו תאב עדיין לאכול, נכון שלא ינסוק במלאכת קבע עד שיקיים סעודה זו (משנ"ב שם, ב, ושעה"צ שם, ה, וראה שם פרטים נוספים). ויקבע סעודתו לכתחילה על הפת (משנ"ב שם, א, ושעה"צ שם, ב).

חֲמִין בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְלוּגְמָא, פַּת חֲמָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְלוּגְמָא, שיש לכבד את השבת בסעודת ליהוה בדבר חדש שנתחמם אחר השבת והיה אסור בו ביום (מהרש"א). ואין הכוונה 'פת חמה' רותחת, שהיא אינה טובה לגוף, אלא אחר שנתקררה מעט (כף החיים או"ח ש, ב).

הָיָה עֲבָדִין לִיהַב בְּאִפּוּקֵי שַׁבָּתָא עֲגָלָא תְּלָמָא, ומכאן ראייה שנכון לבשל בשר לסעודת מלווה מלכה, אם יש לו, ושאר תבשילין אם אין לו בשר (מג"א ש, ומג"א א"א שם). ■ להלכה, טוב לכתחילה להדר אותה בבשר או בשאר תבשילין, אם יש לו. ואם אין לו, או ששבע מסעודה שלישית וחושש לאכילה גסה, יקיימה במזונות או עכ"פ בפירות (משנ"ב שם, א).

וְאָתָא אַרְיָא אֲכָלְיָה, שאין זה כבוד סעודת מלווה מלכה שתהיה משאריות שנשארו מסעודת שבת, אלא צריך בשבילה סעודה בפני עצמה, וכמאמרם שייסדר שולחנו אפילו אם צריך רק כזית (מהרש"א).

מִהָדָר אֲזוּזֵי זוּזֵי דְרַבְנָן אָמַר לְהוּ בְּמִשְׁתָּא מְנִיכּוֹ לֹא תַחְלִינְיָה – כשהיה רואה זוגות מדברים דברי תורה, מחזר אחריהם ואומר להם בבקשה מכם, אל תחללו את השבת במה שאתם מבטלים עונג שלה (רש"י). ובירושלמי (טו, ג) ובמדרש מבואר, שתלמידי חכמים היגיעים בתורה כל ימות השבוע, ידבו ביים השבת בתענוגים יותר ממה שרגילים בחול, והפועלים העוסקים במלאכתם כל ימות השבוע, יעסקו רוב יום השבת בתורה (ב"ח, בדעת הב"י או"ח רפח, א, וראה ב"ח שם ה שכתב לפרשם שתלמיד חכם יעסקו רוב היום בתענוגים), ויש סובר, שאף התלמידי חכמים די במקצת היום לתענוגים, ורובו יעסקו בתורה (ב"ח שם). ■ להלכה, פועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה כל ימי השבוע, יעסקו בשבת יותר בתורה מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והתלמידי חכמים ימישיכו יותר בעונג אכילה ושתיה קצת, יותר משאר בני אדם, שהרי הם מתענגים בלימודם כל ימי השבוע (רמ"א או"ח רצ, ב, ומשנ"ב שם, ג).

אֲפִילוּ יְחִיד הַמְתַּפְּלֵל בְּעָרְב שַׁבָּת צָרִיךְ לִזְמַר וְיִקְלוּ, כמו שאנו אומרים אותו בתפילת לחש ב'אתה קדשת'. והטעם שאנו חוזרים ואומרים אותו פעם שניה אחר התפילה עם השליח ציבור, משום שביום טוב שחל בשבת אין אומרים אותו ב'אתה בחרתנו', תיקנו אמירתו אחר התפילה, ולכן נהגו לאמרו אף בכל השבתות, כדי שיאמרנה גם ביום טוב. וחוזרים ואומרים אותו פעם שלישית על הכוס, כדי להוציא בניו ובני ביתו (ע"פ רא"ש, ותוס' רא"ש). ויש סובר, שטעות לאומרו בתפילה, שאין להוסיף בתפילה, וכוונת הגמ' על אחר התפילה (פי' סידור התפילה לרוקח). וראה אבודרהם, סדר ערבית של שבת). ויש שכתב, שבנוסח התפילה של רב המנונא לא היה כתוב 'ויכולו', ומכל מקום הציבור היו אומרים אותו יחד להעיד על מעשה בראשית, ואחרי שאמר רבי יהושע בן לוי 'אפילו יחיד' וכו', הכניסו זאת בתפילת לחש (שפת אמת).

■ להלכה, אומרים 'ויכולו' בתפילת לחש של ערבית של ליל שבת [כדעת הרא"ש] (שו"ע או"ח רסח, א, ומשנ"ב שם, א). וחוזרים ואומרים אותו לאחר התפילה (שו"ע שם, ז, ומשנ"ב שם, יח, ראה שם טעמים לכך). וחוזרים ואומרים אותו על הכוס, כדי להוציא את בני ביתו (רמ"א שם רעא, י, ומשנ"ב שם, מה).

וְאֹמְרִים לוֹ יִסֵּר עֲוֹנָךְ וְחַטָּאתֶךָ תִּכְפֹּר, שעל הכובש עדותו אמר הכתוב 'אם לוא יגיד ונשא עונו' (ויקרא ה, א), ולפיכך אחרי שמעיד עדותו אומרים לו 'וסר עונך'. וכיון שקיימא לן (שבועות ל, ב) שעדות היא בעמידה, יש לומר 'ויכולו' בבית הכנסת בעמידה (ע"פ ריטב"א בשם רבינו יחיאל, וכל בו, תפילת ערבית של שבת). ■ להלכה, אמירת 'ויכולו' אחר התפילה, במעומד (שו"ע או"ח רסח, ז), דדין עדים בעמידה (משנ"ב שם, ט). [ואם יש לאומרו בשנים דוקא או גם ביחיד, וכן אמירת 'ויכולו' בקידוש, אם יש לאומרו בעמידה, ראה משנ"ב וביאה"ל (שם), וחזו"א (או"ח לה, ג), ובמשנ"ב מהדר' דרשו שם].

שְׁנֵי מְלֻאָכֵי הַשְּׁרֵת מְלִיזִין לוֹ לְאָדָם בְּעָרְב שַׁבָּת וְכוּ' אֶחָד טוֹב וְאֶחָד רָע, שעל כל מצוה בתורה יש מלאכים הממונים עליה, אחד מ'סיטרא דימינא' שהוא סניגור לאדם שקיים את המצוה, והשני מ'סיטרא דשמאלא' שהוא קטיגור על העובר עליה, והם שני המלאכים (מהרש"א). ויש שפירש, שהכוונה לשני הכוחות הנמצאים באדם, כח השכל – יצר הטוב, וכח התאוני – יצר הרע, וכשמכבד ומקדש את השבת, מרגיל כח התאוני שבו אל הטוב, ולהיפך, חס ושלום (עקידת יצחק [לר"י עראמה] משפטים, מביאו הפרישה או"ח רסב, ב, וראה שפת אמת).